

Vajda Mihály
Populizmus – esetleges feljegyzések,
melyek jól illenek
Stefan Zweig tapasztalataihoz

Olvasom Edmund de Waal *A borostyánszemű nyúlját*. Erről gondolkodom.

Hogyan függ össze a modernitás gyászos kimenetele – most egy szóval mondom –, a populizmus és a zsidókérdés. Az előbb olvastam Radnóti Zoli rabbi blog bejegyzését a nemesi, sőt bárói rangra emelt magyar zsidókról. Nos: már a francia forradalomra sem áll, hogy az arisztokrácia és általában a nemesség (második rend) ellen irányult a polgárság részéről. A polgárság jobb körei a (a noblesse de robe)... Na, most megnéztem a Wikipédiát, s kiderült, hogy azért ezek nem igazán voltak polgárok. Magas hivatalokat viseltek anélkül, hogy eredetileg nemesi rangjuk lett volna, de azért ők is a második, s láthatólag nem a harmadik rendhez tartoztak. Mindegy. A polgárságnak, azt hiszem, igen kevés köze volt az egész cirkuszhoz, a forradalom a csőcselék első lázadása volt az európai újkorban, de még nem egészen világos, kik ellen. Később, az antiszemita hullámmal a csőcselék azokat kezdte támadni, akiknek nem volt „jogosítványuk” az uralkodó réteghez tartozni, egyszerűen csak felküzdötték magukat. Bergyicsevi stettl, Ogyessza, Párizs, Bécs – most már paloták. Ezek ne uralkodjanak felettünk!! Nemrég még rongyosabbak voltak minálunk! S lassan-lassan abból, hogy ti büdös zsidók, ne képzeljétek, hogy az elithez tartozhattok, melyre felnézünk, az lett, hogy tűnjön el az egész elit, tűnjenek el ezek, akik minket lenéznek, de a zsidókat befogadják. (Horthy megoldása, hogy barátokozik a Weiss Mandfrédokkal, s hagyja legyilkolni a kis zsidókat, egy ilyen nyomorult, elmaradott országban még működött, tőlünk nyugatabbra viszont már nem.) Valahogy így fonódott össze az egyre harciasabbá váló antiszemitizmus az elitek megsemmisítésének tendenciájával. A Donald kacsák és a Viktor királyok, váljanak bármilyen gazdaggá is, nem idegenek tőlünk, a mi vérünkben valók, mondja az átlagember. Az elegancia, a finomság, a „kultúra” (lásd Almási megfogalmazását) távol áll tőlük (a

tradicionális politikai és gazdasági elit a század folyamán már megsemmisült, a kulturális elitet most igyekeznek megsemmisíteni). S ha nincsenek elitek – csoportok, melyek nemcsak magukat tekintik elitnek, hanem amelyekre a társadalom egésze is felnéz –, akkor a társadalom csőcselékké válik. (Meg kell itt nézni Bibót!) Populizmus: nemcsak rájátszás a többség érzelm- és gondolatvilágára, hanem annak *elfogadása* is. Pontosabban: akik hatalomra kerülnek, legyenek bár ügyesebbek, rátermettebbek az átlagembernél, ugyanúgy gondolkoznak, mint az utóbbiak.

Tovább olvastam *A borostyánszemű nyulat*. Az Anschluss napjai. Elképzелhetetlen, ami történt. A csőcselék pillanatok alatt szétverte a zsidó palotákat.

S feljegyzendő: „Persze verik őket; de a borotválkozást vagy a mosakodást is tiltják nekik, hogy még degeneráltabbaknak látszanak. Ugyanis fontos lerendezni a régi sértést, hogy a zsidók nem néznek ki zsidónak. [...] az utat jeleneti, amelyen visszaküldenek mindenkit a stétlbe, visszavetkőztetik eredeti mivoltába... Az embernek az a dolga, hogy a végén olyan legyen mint egy karikatúra a Stürmerből.” (277). „Ez kísérlet, hogy miként lehet zsidók nélkül irányítani egy társadalmat. Bécs ismét »a világvége kísérleti állomása«.”

Naplómból: Akartam írni megint valamit a populizmus-monarchia témában. Most Broch Hofmannsthal-esszéjét olvasom – kicsit mesterkéltem –, arról (is) beszél, hogy hét hatalmi centrum volt akkortájt. Ez éppen lehet. De – ez már az én álláspontom – csak Franciaország gyűlölte a Monarchiát, miért sikerült apró darabokra szagatnia? Németország, Oroszország, Spanyolország nem számított, Olaszország nem volt igazi hatalmi centrum, Anglia meg mitmacholta. De hol a hetedik?

Megvan ott a hét. Egész rosszalvós éjjel azon gondolkoztam, hogy tényleg a Monarchia mutatta-e fel először a széthullást és az értékvesztést. Lehet. Csak az öreg császár tartotta össze. II. Józsefnek

Fotó: Kőbányai János

**Vajda Mihály és felesége: Barbara Smitmans-Vajda
– aki először publikál a *Múlt és Jövőben* – a 2017-es könyvnapon**

semmifajta egységesítés nem sikerült. Természetesen Olaszországban és Németországban sem volt jobb a helyzet – lásd a rémes weimári állapotokat –, de Olaszország nem igazán számított, Németország meg Hitlerrel összekapta magát, a totális vereség eredményeképpen meg újjáéledtek bizonyos alapvető értékek. – De nem igazán jó ez. S most rémesen fáradt vagyok. – Ja, még annyi: Oroszország és Spanyolország végül is megőrizte a régi struktúráját – Anglia egész más tészta.

Ferenc pápa az egészen fordítani akar.

Ez is napló: Próbálkozom ezzel a világalakulási dologgal, de ahhoz harminc évvel fiatalabbnak kel-

lene lennem. Még mindig furdalja az oldalamat: mintha igaz lenne, hogy a Monarchiában a legtovább maradt meg a tradicionális (lásd Broch, Stefan Zweig, Joseph Roth), hogy aztán széthulljék az egész. Franciaország: Balzacot kellene tovább olvasni, Anglia: szerves fejlődés, s csak mostanra érte el a végzete. Oroszországban szétverték a tradíciót, s azután sokáig tartott, míg újból helyreállították, Olaszország, Németország a totalitarizmusokon keresztül jutott el az egyik ide, a másik oda – Spanyolországot nem ismerem. Talán Buñuel segítene. De hát kell ez 82 éves korban? Sebjaj, olvasok, aláhúzgálok továbbra is, aztán meglátjuk.